

۱۵۷۰۵۶۴

بوستان سعدی

شرف‌الدین مصلح‌بن عبدالله سعدی شیرازی

انتشارات پرnian قلم
تهران - ۱۳۹۴

سرشناسه: سعدی؛ مصلح بن عبدالله، ۹۹۹۱ق. عنوان قراردادی: بوستان، عنوان و نام پدیدآور: بوستان
سعدی براساس نسخه تصحیح شده محمدعلی فروغی/شرف الدین مصلح بن عبدالله سعدی شیرازی
مشخصات نشر: تهران، پرnian قلم، ۱۳۹۴. مشخصات ظاهری: ۲۸۸ ص. وضعیت فهرست نویسی: فیا
شابک: ۶-۳۳-۸۱۵۰-۶۰۰-۹۷۸. موضوع: شعر فارسی- قرن ۷. شناسه افزوده: فروغی، محمدعلی
۱۲۵۴ - ۱۳۲۱، مصحح. رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ PIR ۵۲۰۴ رده بندی دیویی: ۸۱۶/۳۱

شماره کتابشناسی: ۴۰۵۸۳۸۰

انتشارات پرnian قلم

میدان خراسان، انتهای اتابک، ۲۰ متری منصور شرقی، نبش صادقی، پلاک ۲۲۷

تلفن: ۰۷۳۰ ۳۳۷۲

بوستان سعدی

شرف الدین مصلح بن عبدالله سعدی شیرازی
براساس نسخه تصحیح شده محمدعلی فروغی

ناشر: انتشارات پرnian قلم

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۴

شابک: ۶-۳۳-۸۱۵۰-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

فهرست

۵	مقدمه
۱۴	دیباجه
۱۸	ستایش پیغمبر صلی الله علیه و آله
۲۰	سبب نظم کتاب
۲۲	مدح ابوبکر بن سعد بن زنگی
۲۴	مدح سعد بن ابی بکر بن سعد
۲۹	باب اول - در عدل و تدبیر و رأی
۸۹	باب دوم - در احسان
۱۲۳	باب سوم - در عشق و مستی و شور
۱۴۹	باب چهارم - در تواضع
۱۸۳	باب پنجم - در رضا
۱۹۷	باب ششم - در قناعت
۲۱۱	باب هفتم - در عالم تربیت
۲۴۱	باب هشتم - در شکر بر عافیت
۲۵۹	باب نهم - در توبه و راه صواب
۲۸۱	باب دهم - در مناجات و ختم کتاب

مقدمه

همه کس می داند که شیخ سعدی شیرازی گذشته ار قصاید و غزلیات بی نظیری که از خود بیادگار گذاشته است، دو کتاب یکی به نثر موسوم به «گلستان» و یکی به نظم معروف به «بوستان» به نگارش آورده است که شاید بتوان گفت نه تنها در زبان فارسی بلکه در هیچ زبانی از جهت فصاحت و بلاغت و روانی و زیبایی و دلربایی و حکمت و معرفت مثل و مانند ندارد و منظور ما در اینجا این نیست که در ستایش آثار جاویدانی شیخ اجل قلم فرسایی کنیم چه گمان داریم که برای ادای این وظیفه قدرت بیانی مانند آنکه خود شیخ بزرگوار داشته است باید، و کسی که آن توانایی ندارد دست بردنش به این کار نباید.

غرض این است که در سال این ۱۳۵۶ هجری قمری که هفتصد سال تمام از تاریخ تصنیف «گلستان» گذشته و «بوستان» هم اندکی پیش از «گلستان» به نظم درآمده است، شایسته بود که

فارسی زبانان از ظهور این دو کتاب - که در تاریخ ادبیات ایران بجز نظم کتاب «شاهنامه» فردوسی و «مثنوی» مولانا جلال‌الدین، هیچ واقعه به آن اهمیت نیست - شادیه‌ها کنند و سرفرازی‌ها نمایند، و الحق آن اندازه که در توانایی ایرانیان بود کوتاهی نکردند و جناب آقای علی اصغر حکمت وزیر معارف نیز از تشویق و مساعدت در این راه دریغ نفرمودند و من جمله از اینجانب که خود را ریزه‌خوار خوان نعمت بیدریغ سعدی می‌دانم، یعنی بهترین ساعت‌های عمر خود را در مصاحبت آن یگانه سخنور پر معرفت گذرانیده‌ام، تقاضا کردند که به تهیه نسخه معتبری از «گلستان» دست ببرم و سپس نسبت به «بوستان»، و اگر ممکن شود برای آثار دیگر افصح‌المتکلمین همین وظیفه را انجام دهم.

اینجانب این وظیفه دلیذر را بجان و دل بر عهده گرفتم و نسخه «گلستان» در بهار این سال، به شرحی که در دیباچه آن کتاب نگاشته‌ام، به پایان رسید و از چاپ درآمد.

اینک کتاب «بوستان» را برای ارادتمندان شیخ تحفه می‌آوریم و برای آگاهی، خاطر نشان می‌کنیم که در ترتیب این نسخه هم تقریباً همان روش تنظیم «گلستان» را بکار برده‌ایم، با این تفاوت که چون «بوستان» مانند «گلستان» در دست و پای همه کس نیفتاده و مقید به قیود شعری بوده است، کمتر دستخوش تحریف و

تصرفات عمدی گردیده است و باین واسطه مجبور نبودیم یک نسخه را اصل و مبنی قرار دهیم و نسخه بدلها از نسخه‌های مخصوص بر آن اختیار نماییم، نسخه‌های متعدد از قدیم و متوسط و جدید در پیش گذاشتیم و از سه چهار نسخه که کهنه‌تر از همه بودند متابعت کردیم، و اختلافاتی را که قابل ذکر دانستیم در ذیل صفحات آوردیم، و آنچه از ذوق و سلیقه خود تصرف جایز دانستیم این بود که در نسخه‌های کهنه موجود آنچه را با ذوق خود موافقت یافتیم متن قرار دادیم و باقی را نسخه بدل کردیم، جز در جاهایی که مورد اتفاق یا اکثریت نسخه‌های کهنه معتبر بود که در آن موارد ذوق خود را حکم نساخته از آن نسخه‌ها کاملاً متابعت نمودیم. سپس در مقابله با نسخه‌های درجه دوم، اگر نکاتی در خور توجه یافتیم با قید اینکه «در نسخه‌های متأخر چنین است» آنها را در حاشیه آوردیم و برای اینکه از هیچ دقت و اهتمامی فروگذار نشده باشد، اختلافات قابل توجه را که در نسخه‌های چاپی دیده شد نیز در حاشیه قید کردیم، و بعضی اشعار را که در بعضی نسخه‌های متأخر مشاهده می‌شود و در نسخه‌های کهنه نیست با آنکه قریب به یقین است که الحاقی است احتیاطاً در حاشیه آوردیم که از میان نرود.

تصرف دیگر که در چگونگی طبع کتاب کرده‌ایم در عناوین

است چون بسیاری از جاها تنظیم‌کنندگان نسخه‌ها عنوان حکایت قرار دادند در صورتی که قصه و حکایتی نیست، و در جاهای بسیار دیگر همین قدر که مطلب اندکی تغییر می‌کند لازم دانسته‌اند عنوان‌ها درست کنند از قبیل «گفتار در ...» یا «در این معنی ...» یا «وله ایضاً» و امثال آنها. پس چون نه نسخه‌ها درین عناوین متفقند و نه می‌توان دانست که شیخ سعدی خود چه عنوان‌ها کرده بوده است، و شاید که اصلاً جز باب‌ها هیچ فصل و جدایی در مطالب معین نکرده است، بنابر این گذاشتیم که عناوین باب‌های ده‌گانه را به همان عبارات که شیخ در دیباچه کتاب نظم فرموده است اختیار کنیم، و در درون باب‌ها هر جا که حقیقتاً قصه و داستانی است حکایت عنوان کردیم و هر جا داستان نیست و مطلب تغییر می‌کند عنوانی اختیار ننموده بوسیله ستاره مطالب را از یکدیگر جدا ساختیم.

در اینجا به مناسبت آگاهی می‌دهیم که در هیچ یک از نسخه‌های کهنه اسم «بوستان» برای این کتاب دیده نمی‌شود و همه آن را «سعدی‌نامه» می‌نامند چنان که گویی شیخ اجل خود اسمی برای این کتاب اختیار ننموده و باین جهت نسخه‌کنندگان قدیم آن را «سعدی‌نامه» نامیده‌اند پس از آن اهل ذوق اسم «بوستان» را بقرینه «گلستان» برای این کتاب اختیار کرده‌اند و

چندان بی‌مناسبت هم نبوده است.

اما نسخه‌هایی که برای تهیه و تنظیم این کتاب در اختیار ما بوده بسیار و از آن جمله است: نسخه متعلق به لرد گرینوی که در موزه انگلستان عکس برداری شده و تاریخ کتابت آن سال ۷۲۰ هجری است و همان است که نسخه «گلستان» را نیز همراه دارد و در تنظیم آن کتاب هم مورد استفاده بوده است. این نسخه که به خط نسخ خوانا نوشته شده با اینکه از اشتباه کتابتی خالی نیست تمام و کمال و بی‌عیب و در نهایت اعتبار و صحت است و محل اعتنای تمام ما بوده است. «کلیات» متعلق به دانشمند محترم آقای دکتر محمدحسین لقمان‌ادهم (لقمان‌الدوله) که متضمن قسمتی از غزلیات و تقریباً دو ثلث «بوستان» است. این نسخه در رمضان ۷۱۸ به خط نسخ کتابت شده و کاتب در پایان طبیات تصریح کرده که از روی نسخه اصلی خط شیخ سعدی استنساخ نموده و هر چند اشتباهات کتابتی آن بیشتر از نسخه لندن است چون قدیمی‌ترین نسخه‌ای است که ما بدان دسترسی یافته‌ایم و کاتب آن یقیناً زمان شیخ اجل را درک کرده است در آن مقدار از «کلیات» که شامل است ارزش و اعتباری بسزا دارد.

نسخه کتابخانه هند انگلستان که در لندن عکسبرداری شده و تاریخ کتابت آن ۷۲۸ هجریست، و اوراق «بوستان» آن تمام و

اعتبار آن نیز مورد توجه است و «گلستان» نیز همراه این نسخه بوده و از آن استفاده کرده‌ایم.

«کلیات سعدی» متعلق به کتابخانه دانشمند محترم آقای حاج حسین آقاملک که تاریخ کتابتش معلوم نیست ولی سبک تحریر و طرز تدوین غزلیات می‌نماید که در حدود نیمه مائه هشتم نوشته شده و نسخه‌ای است قدیمی و معتبر. در موقع تنظیم «گلستان» نیز این نسخه مورد استفاده ما بوده و شرمنده‌ایم که اظهار امتنان از مساعدت‌های ایشان در آن موقع از قلم افتاد، در عوض وظیفه خود می‌دانیم که از اقدام معارف پرورانه بزرگی که اخیراً نموده و کتابخانه نفیس خود را که شامل چهل هزار جلد کتاب گرانبها می‌باشد برای استفاده عامه وقف کرده‌اند یاد کرده طالبان دانش را به بشارت این جوانمردی مسرور سازیم.

«کلیات» آقای حاج عبدالحسین بحرانی که بوسیله وزارت معارف به آرامگاه سعدی اهداء کرده‌اند، تاریخ کتابت آن معلوم نیست ولی از قرائن برمی‌آید که در اواخر ماه هشتم نوشته شده. این نسخه «گلستان» را مطلقاً ندارد و از «بوستان» هم که مورد استفاده و مراجعه بوده چنین برمی‌آید که بعضی حکایات و اشعار را عمداً حذف کرده‌اند.

«کلیات» آقای صادق انصاری عضو وزارت معارف که در ۷۹۴

هجری کتابت یافته و در اینجا لازم است به این نکته اشاره شود که «بوستان» این نسخه صحیح‌تر از «گلستان» بود و بیشتر مورد استفاده واقع گشت.

«کلیات» آقای مجدالدین نصیری که نسبت به آن در مقدمه «گلستان» اظهار نظر شده است، این نسخه‌ها که بر شمردیم در مائه هشتم نوشته شده و غیر از اینها نسخه‌هایی دیگر در اختیار ما بود که اختیار و صحت آنها نیز قابل توجه و از آن جمله است: «کلیات» خطی که ماده تاریخ کتاب آن «خیر الکلام» است «۹۲۳ هجری». «کلیات» خطی که در سال هزارم هجری نوشته شده است. «بوستان» بخط سلطان علی مشهدی کاتب. و این سه نسخه نیز از کتابخانه آقای حاج حسین آقاملک می‌باشد.

نسخه گراور شده «بوستان» بخط میرعماد معروف.

گذشته از این‌ها بیش از ده نسخه خطی و چاپی معتبر (چاپ تبریز و طهران و هندوستان) در دسترس ما بوده و در مواقع لازم از مراجعه و مطالعه آنها کوتاهی نشده است. از مراجعه دقیق باین نسخه‌ها چنین استنباط می‌شود که در آغاز که شیخ اجل «بوستان» را سروده نسخه‌هایی از آن استنساخ کرده‌اند و انتشار یافته، سپس خود او در این کتاب تجدید نظر فرموده و بعضی اشعار و کلمات را تغییر و تبدیل داده است، و

چنین می‌نماید که نسخه‌های قدیمی معتبر که در دست ماست (گذشته از اختلافات جزئی که از تصرفات کُتاب است) از روی دو نسخه اصلی استنساخ شده، با فرض اینکه نسخه دومی «بوستان» پس از تجدید نظر شیخ بزرگوار انتشار یافته باشد، و نسخه لردگرینوی و نسخه آقای دکتر لقمان‌ادهم نماینده این دو تحریر «بوستان» می‌توانند بود و اگر آنها را اصل و در دو طرف قرار دهیم بیشتر نسخه‌های دیگر با یکی از این دو نسخه موافقت دارند. و این احتمال که اختلافات مهمی که در نسخه‌های «بوستان» دیده می‌شود غالباً از تصرف خود شیخ باشد این فکر را نیز تولید می‌کند که شاید در «گلستان» نیز چنین واقع شده و بعضی از اختلافات که در نسخه‌های کهنه معتبر آن کتاب دیده می‌شود بدست خود شیخ صورت گرفته باشد.

در خاتمه با کمال مسرت اظهار می‌شود که در تهیه این نسخه نیز آقای حبیب یغمایی که در مقدمه «گلستان» شرح مساعی ایشان را متذکر شده‌ایم با اینجانب دستیاری بسزا کرده و از تحمل هیچگونه زحمت و اهتمامی در این راه دریغ ننمودند، و بعلاوه فهرست حکایات و اسامی اعلام و جدولی از لغات و جملات «بوستان» نیز تهیه نمودند که محض مزید فائده کتاب به آخر آن

ملحق ساخته‌ایم.

امتنان اینجانب از آقای حبیب یغمایی و همچنین از معارف
پرورانی که نسخه‌های گرانهای خود را در اختیار ما گذاشتند و ما
را به انجام این کار موفق کردند وظیفه‌ایست که با کمال خرسندی
ادا می‌کنیم.

محمد علی فروغی

دیماه ۱۳۱۶